

La intervenció i la prevenció en la problemàtica del maltractament entre iguals a l'escola

uan ens plantejam la intervenció i la prevenció en la problemàtica de la violència entre iguals estam adoptant una concepció àmplia de l'educació escolar. En paraules de Filloux (Fabra 1994) definim l'aula, i per extensió l'escola, com "el lloc de l'acte educatiu", entenent per "acte educatiu" la relació que s'estableix entre els membres del grup classe (on s'inclou el docent) no sols amb la finalitat de l'aprenentatge dels continguts escolars, sinó també amb la d'afavorir la socialització dels alumnes. Aquest darrer objectiu, així com l'especial responsabilitat de tot educador en la protecció dels drets dels nins i de les nines, ens compromet en la creació d'un entorn positiu de convivència a l'escola, un entorn en el qual els al·lots aprenguin a resoldre de forma pacífica els conflictes, en el qual puguin desenvolupar al màxim les seves capacitats socio-afectives i sentir-se integrats, valorats i compromesos en i amb el grup classe i l'entorn escolar.

Ens plantejam la intervenció des d'una perspectiva ecològica de la violència i el maltractament entre iguals, aprofitant també les aportacions d'altres teories que ens proporcionen elements d'anàlisi i d'intervenció imprescindibles com l'humanisme, el conductisme i el cognitivisme. Coincidim amb Fernández (1998) en el fet que la problemàtica escolar és sumament complexa i que hem d'abordar-la des de diferents àmbits d'actuació. Haurem de treballar no sols en l'àmbit educatiu dels incidents i les problemàtiques concretes sinó en el context de l'aula i de tota la comunitat escolar, i implicar-hi nins, famílies, professorat i, a la llarga, el conjunt de la societat.

Podríem plantejar-nos una sèrie d'objectius bàsics en la intervenció i la prevenció del maltractament entre iguals, tres d'aquests objectius anirien dirigits als nins i adolescents de la comunitat escolar:

1. Ensenyar i transmetre uns valors bàsics relacionats amb la resolució i prevenció del maltractament entre iguals: la pau, la tolerància, la cooperació, la solidaritat, la justícia...

2. Crear un clima positiu de centre i d'aula allà on nins i adolescents puguin dur a la pràctica les estratègies i els valors prosocials apresos.

3. Dotar els al·lots de competències socials perquè puguin actuar fent respectar els propis drets i respectant els drets dels altres.

D'altra banda, perquè aquests objectius siguin assolibles s'haurien de plantejar uns altres objectius dirigits als adults de la comunitat escolar (pares, professors...):

1. Conscienciar els adults de la comunitat escolar sobre la necessitat d'intervenir per solucionar i prevenir els problemes de maltractament entre iguals.

2. Implicar seriosament els adults de la comunitat escolar en la intervenció i la prevenció dels problemes de violència entre iguals, i fomentar una actitud oberta i creativa de recerca i anàlisi de la seva realitat escolar.

3. Aconseguir que pares i professors realitzin una autoavaluació dels seus estils i estratègies educatives, i que les modifiquin en els casos en què es consideri oportú, per tal de legitimar i ser coherents amb els valors, models i pautes d'una política escolar antiviolència.

En el present article ens centrarem en els objectius dirigits als nins i adolescents de la comunitat escolar, entre els quals es troben víctimes, agressors i espectadors; comentarem breument algunes de les tècniques socioeducatives més significatives que s'utilitzen, amb els nins i adolescents, en el tractament i prevenció del maltractament entre iguals a l'escola. Encara que totes les tècniques exposades contribueixen a assolir, de forma directa o indirecta, els tres objectius comentats, podríem estructurar-los de la manera següent:

• **Objectiu 1:**

referent a l'adquisició d'uns valors prosocials:

- Educació en valors, actituds i sentiments

• **Objectiu 2:**

referent a la creació d'un clima positiu d'aula i de centre

- Normes de convivència
- Grups d'aprenentatge cooperatiu

¹ Martí X. March Cerdà, Carme Orte Socias, Lluís Ballester Brague, Patricia Ferrà Coll.

• Objectiu 3:
referent a la dotació de competències socials
als al·lots

- Entrenament en habilitats socials
- Resolució de conflictes interpersonals
- Tècniques d'autocontrol
- Altres tècniques d'intervenció directa en el maltractament entre iguals

Tota activitat d'ensenyament i aprenentatge es duu a terme en un marc motivacional, actitudinal i afectiu determinat que sovint ha estat ignorat. La prevenció i la intervenció en el maltractament entre iguals exigeix un treball intens, coherent i integrat en l'educació en valors, actituds i sentiments. Ortega i altres (1996, 13) defineixen el valor com *"un modelo ideal de realización personal que intentamos, a lo largo de nuestra vida, plasmar en nues-*

tra conducta, sin llegar a agotar nunca la realización del valor". Així, doncs, el valor no és tan sols una idea o un concepte sinó una realitat que pensam i actuam. L'ensenyament de valors que proposam no es reduirà a una explicació teòrica o a un exercici sobre un dilema moral, sinó a l'experiència del valor en l'entorn proper del nin, a l'autoavaluació i introspecció, a l'elecció i, finalment, a l'actuació d'aquell valor. Les tècniques de clarificació de valors, la lectura d'imatges, la discussió de dilemes morals, el comentari crític de textos o la recerca d'informació sobre un tema, es combinaran amb altres tècniques més experiencials com ara la representació de papers, el teatre o les dinàmiques de grup. Aquestes tècniques ajudaran els al·lots a comprendre millor el maltractament entre iguals i els valors implícits en la seva prevenció: la solidaritat, la tolerància, la justícia, la pau, la llibertat, etc. També contribuiran a incrementar la capacitat dels nins per imaginar-se i explorar situacions hipotètiques, per aprendre com pensa i sent l'altra gent (víctimes, agressors, espectadors o defensors dels drets d'un mateix o dels altres), per afrontar emocions que els pertorben com l'angoixa, la por o l'odi. Finalment, serà l'observació i experiència diària de models positius a l'escola i a la família i la seva conducta les que, amb la reflexió pertinent, podran completar el procés d'aprenentatge de valors.

Coincidim amb Trianes i Muñoz (1997) en l'objectiu de fer de l'alumne una persona reflexiva i autogestionada. Les **normes de convivència** a nivell de centre i a nivell d'aula han de ser una eina educativa que ens ajudi a resoldre conflictes i contribueixi a la creació d'un clima escolar positiu. La participació activa dels alumnes en el procés d'elaboració i seguiment de les normes, la seva implicació en l'anàlisi i resolució dels problemes interpersonals que sorgeixen en el grup classe, reforcen el seu sentit de pertinença, afavoreixen el grau de compromís amb els acords del grup i augmenten la percepció de control dels al·lots sobre el seu entorn i la seva pròpia conducta (Trianes 1996; Casamayor (coord.) 1998). Per altra banda, com bé diu Fernández (1998), les normes se sustenten en valors que a la vegada es reflecteixen en conductes concretes. Així, les normes es poden plantejar com a part d'un procés d'educació en valors que s'actuen i queden concretats en la realitat de l'aula i del centre.

La cooperació és una forma de treball i de relació alternativa a la competitivitat i a l'individualisme, en què la comunicació i el diàleg constitueixen una part essencial de l'aprenentatge. En els **grups d'aprenentatge cooperatiu** els alumnes treballen en grups petits en una tasca comuna, hi ha diferents funcions dins el grup (almenys dos: donar i rebre ajuda; també se n'utilitzen d'altres com la planificació, la direcció...) que han de ser intercanviables i dels quals es fa una avaluació compartida. La funció del professor en l'aprenentatge cooperatiu varia molt respecte a les tècniques tradicionals d'aprenentatge i es fa més indirecta i complexa. La seva tasca serà la d'ensenyar a cooperar de forma positiva, observar el que succeeix amb

cada grup i cada alumne, resoldre els problemes que hi sorgeixen i proporcionar reconeixement i oportunitat perquè els alumnes valorin el seu progrés (Fernández 1998). L'ús habitual de l'aprenentatge cooperatiu promourà un clima de confiança, respecte i mútua acceptació; possibilitarà la pràctica de valors de cooperació, tolerància, respecte cap als altres i cap a les diferències; fomentarà el desenvolupament d'habilitats d'interacció social i l'autoconfiança i reforçarà el sentit de pertinença del nin a la comunitat escolar i al grup classe (Fabra 1994).

Si entenem l'assertivitat com la conducta interpersonal que implica l'expressió directa dels propis sentiments i la defensa dels propis drets personals, sense negar els drets dels altres, veim que aquesta serà, sens dubte, un aprenentatge essencial per a la prevenció i la intervenció del maltractament entre iguals. En efecte, les **habilitats socials**, concepte en el qual s'integra el concepte més restringit d'assertivitat, són conductes i repertoris de conductes adquirits principalment a través de l'aprenentatge i necessaris per executar competentment una tasca de caire interpersonal (Monjas 1993). En la mesura en què ensenyem als nins habilitats com les de *fer amics, expressar i rebre emocions, defensar els propis drets i les pròpies opinions, fer front a la pressió del grup, resoldre problemes interpersonals...* estarem donant competències a les possibles víctimes per afrontar l'amenaça, la manipulació i la persuasió, estarem ensenyant als possibles agressors formes alternatives de relació i de conducta basades en el respecte i la cooperació, i estarem ensenyant als espectadors possibles formes d'ajudar els primers i els darrers per evitar la situació d'abús.

Les **tècniques de resolució de conflictes interpersonals**, tant si es tracta de tècniques de negociació, de mediació o de discussió de conflictes en grup, són alternatives vàlides a la violència. Es tracta de superar les connotacions exclusivament negatives que tradicionalment ha tingut el conflicte, es tracta d'ensenyar als nins que els conflictes són una part natural de la interacció social, que poden ser productius i beneficiosos, i que som nosaltres els que triam la nostra actitud i conducta enfront d'aquests. Per a la utilització d'aquestes tècniques serà necessari, per una banda, que els al·lots coneguin les passes del procediment i, per altra banda, que tinguin adquirides les habilitats bàsiques relacionades amb la comunicació i el pensament creatiu (Girard i Koch 1997). Amb aquestes tècniques els alumnes aprenen a respectar-se i escoltar-se, a expressar-se, convèncer i justificar, a comprendre i tolerar els diferents punts de vista, a examinar críticament llur comprensió, actituds, valors i els dels altres (Eggen i Kauchack 1997 a Trianes i Muñoz, 1997).

Les **tècniques d'autocontrol**, com la relaxació, les autoafirmacions i les autoavaluacions seran una eina bàsica per als al·lots a l'hora de dur a la pràctica totes les tècniques que hem comentat. Les tècniques d'autocontrol faran que els nins i adolescents puguin sentir-se amb

control sobre la seva conducta i adquireixin certa autonomia a l'hora de prendre decisions (Macià i col. 1993).

Totes les tècniques que comentam poden utilitzar-se bé com a tècniques de prevenció genèriques, bé com a tècniques aplicables de forma específica a casos crònics i greus de maltractament entre iguals, adaptant continguts i metodologies a la problemàtica concreta (Cerezo 1997). En la intervenció directa en la problemàtica del maltractament entre iguals també han demostrat ser útils els mètodes següents :

- El *Mètode Pikas* i el *Mètode no culpabilitzador* de Maines i Robinson (Sharp i Smith 1994) parteixen del reconeixement (no culpabilitzador) del sofriment de la víctima i pretenen una recerca de solucions constructives per part dels implicats que els comprometin amb la seva pròpia conducta.

- El *Mètode dels Cercles de Qualitat* se centra en la investigació de diferents problemàtiques escolars (entre les quals pot treballar-se el maltractament entre iguals) per part d'un grup d'alumnes formats per a tal fi en estratègies de resolució de problemes, generació d'idees, observació i recollida de dades, comunicació, etc. Un cop prioritzat un problema, aquest s'investiga, se n'intenten identificar les causes, cercar solucions, presentar els resultats a la direcció i controlar i avaluar els resultats de la implementació (Sharp i Smith 1994).

- L'*Assessorament per Part de Companys*, que tampoc es limita als problemes de maltractament, ha demostrat ser útil entre els adolescents. La funció dels assessors és la d'escollar i oferir un entorn positiu en el qual els afectats puguin explorar possibles solucions al seu problema, fomentar i orientar la presa de decisions, acompanyar-los a cercar ajuda... sense intervenir mai directament en les situacions de maltractament (Sharp i Smith 1994).

- El *Cercle d'Amics* tracta les necessitats emocionals i conductuals d'un al·lot a partir dels seus iguals, mitjançant la creació d'un grup d'amics fictici. Aquest mètode se sol aplicar en casos de nins o adolescents aïllats i amb dificultats de relació, tant víctimes com agressors. Després d'una primera sessió de conscienciació i elecció de voluntaris, l'educador, l'al·lot implicat i el grup d'amics fictici es reuneixen setmanalment per acordar i avaluar les actuacions de cada un (Fernández 1998).

Els riscos i problemes idiosincràtics de cada entorn escolar, de cada grup classe, de cada nin, implicarà una intervenció específica que els professionals, les famílies i els mateixos al·lots hauran de definir i desenvolupar. Mai no podrà tractar-se d'una intervenció puntual ni unilateral. Hem parlat en aquest article d'un projecte a llarg termini en el qual és tan important el compromís i la iniciativa inicial com la capacitat de mantenir-se activament implicats en aquest projecte comú que consideram qüestió de justícia. ♦

Referències bibliogràfiques

- CASAMAYOR, G. (coord.) i altres (1998). *Cómo dar respuesta a los conflictos. la disciplina en la enseñanza secundaria*. Graó: Barcelona.
- CERÉZO RAMÍREZ, F. (1997). *Conductas agresivas en la edad escolar. Aproximación teórica y metodológica. Propuestas de intervención*. Madrid: Pirámide.
- FABRA, M.L. (1994). *Técnicas de Grupo para la Cooperación*. Barcelona: Ceac.
- FERNÁNDEZ, I. (1998). *Prevención de la violencia y resolución de conflictos*. Madrid: Narcea.
- GIRARD, K.; KOCII, S.J. (1997). *Resolución de Conflictos en las Escuelas. Manual para Educadores*. Barcelona: Granica SA.
- MACIÀ, D.; MENDEZ, F.X. i OLIVARES, J. (1993). *Técnicas de intervención y tratamiento psicológico*. València: Promolibro.
- MONJAS, I. (1993). *Programa de enseñanza de habilidades de interacción social (PEHIS) para niños y niñas en edad escolar*. Valladolid: Casares Impresores.
- ORTEGA, R. (1997). «El Proyecto Sevilla Anti-violencia Escolar. Un modelo de intervención preventiva contra los malos tratos entre iguales. *Revista de Educación*», Núm. 313, pàg. 143-158.
- ORTEGA, P.; MÍNGUEZ, R. i GIL, R. (1996). *Valores y educación*. Barcelona: Ariel.
- SHARP i SMITH (1994). *School Bullying Insights and Perspectives*. London, New York: Routledge.
- SHARP i SMITH (1994). *Tackling Bullying in your school. A practical handbook for teachers*. London, New York: Routledge.
- TRIANES, M.V. (1996). *Educación y competencia social: un programa en el aula*. Málaga: Aljibe.
- TRIANES, M.V.; MUÑOZ, A.M. (1997). «Prevención de la violencia en la escuela: una línea de intervención». *Revista de Educación*, Núm. 313, pàg. 121-142.
- TRIANES, M.V.; MUÑOZ, A.M. i JIMÉNEZ, M. (1997). *Competencia social. Su educación y su tratamiento*. Madrid: Pirámide.

TALLER GRÀFIC RAMON

La Bona Impressió

Jaume Balmes, 43
Tel. 971 754 432
Fax 971 207 013
07004 Palma - Mallorca
E-mail: tgramon@mx3.redestb.es
http://personal.redestb.es/tgramon

Treballa
d'alta qualitat